
VESZPRÉMI ATTILA

Ki van a tükörben?

Töprengés információs társadalomról és nevelésről

„Az emberi társadalomban az igazság ma nem annyira abban rejlik, hogy mi micsoda, hanem abban, hogy mi nem.”¹

„Aggodalmaim ezen a ponton kezdődnek, mert a mostani állapotot nem lenne szabad már sokáig reprodukálni iskoláinkban. [...] meg kell nyitni „a tanulás megtanítása” kifejezés rejtett előfeltevéseit ahhoz, hogy a modernitás csapdáit átláthassuk.”²

TANULMÁNYOK

ÖSSZEFOGLALÓ

A tanulmány szerint az információs társadalmi berendezkedés akkor válhat életjobbító lehetőséggé, ha annak evolúcióját mozgató hamis tudatunkkal többé nem azonosítjuk magunkat. A mindenkor legitim kulturális tudattal való azonosulás és különösen az erre való készítés ugyanis figyelmen kívül hagyja az életet magát; a kultúrába bevezető nevelés ezért nagyon gyakran életellenes aktusok sorozatát jelenti. A lehetőség azonban adott: hamis tudatunk (örök emberi jellemünk) a digitális kultúrában minden eddigénél nyilvánvalóbban lelepleződik. Az okoseszköz és a digitális személyiségálózat az emberi kultúra eddigi legszebb freudi elszólása. A hamis tudat kiköltözik belőlünk, és beköltözik az eszközökbe. Ahhoz, hogy fölbredjünk a vele való azonosulás hipnózisából, ma elég volna a szelfibotnyi távolság tudomásul vétele. Azonban úgy tűnik, az információs társadalomban ehelyett egy új hipnózis készülődik az uralomra: egy reflektivitás-imitáló, önmaga leleplezőjeként föllépni képes hamis tudat, amely azt színleli, hogy partnerek, segítők, spirituális lények vagyunk egymás számára. A pedagógiai, nevelői hagyomány ezzel párhuzamosan a gyerekek megtartása vagy visszaszerzése érdekében, ilyen vagy olyan módszerekkel, de a legtöbbször ismét megszállja, azaz önnön hiedelmeivel és reprodukciós vágyaival tölti fel az egészes átélés lehetséges terét. Pedig az iskola és a család az analitikus társadalmi reprezentációkról való leválasztódás és a valódi *mi*-re való ráébredés folytán lehetne éppenséggel menedék is, mégpedig feltételek nélkül. Ezt nevezi a tanulmány a szeretet döntésének. A digitális korszakváltás az analitikus kultúra mint azonosulásra hipnotizáló képzet válsága – és nem a miénk, akik nézzük azt. Jó volna, ha végre az élet használhatná a kultúrát, és nem a kultúra használná az életet. Ideje, hogy pontot tegyünk az analitikus-kulturális nevelői felsőbbrendűség történetének végére.

Kulcsszavak: *információs társadalom, hamis tudat, nevelés, okoseszközök, szeretet*

---

¹ Laing, 2007, 5. o.

² Bacskák, 1993.

BEVEZETÉS

A szeretet egyik csöndes definíciója, hogy „megtehetném, hogy bántalak, de nem teszem meg”. Nem kijelentés, nem értékítélet, nem nagylelkűség – tudás, döntés és cselekvés. A tudás annak tudása, hogy „aki bántani akar, az a bennem működő ego”, a döntés pedig az, hogy „ezzel az egoval nem azonosulok”. Az ego a teljes gondolati, érzelmi és hiedelemstruktúrámban, amely élet-történetem során fölépült, és amit önmagamnak mint teljes *tartalomnak* hiszek. A *személyiségem*, a *kultúrám*. A definíció tehát nem kevesebbet feltételez, mint hogy a cselekvő ember

1. társadalmi funkcióinak betöltése közben képes tudatosan leválni az élettörténete során belé ültetett énképről, ideálokról, szokásokról, viszonyításokról és értékítéletekről, mert tudja, hogy ezekkel nem azonos;
2. tudatában van a másik ember ugyanilyen „kettősségének”, függetlenül attól, hogy a másik ember tudatában van-e annak;
3. amikor a másik emberrel kapcsolatba lép, nem annak egójával keresi a kapcsolatot, hanem velem;
4. képes meghozni a szeretet döntését, mielőtt még föltenné azt a kérdést, hogy „ha nem én vagyok az egóm, akkor ki vagyok?”;
5. képes bocsánatot kérni, amikor valamilyen nem sikerült.

„GYÖKERESTÜL KITÉPLEK ÉN” (KULTÚRA ÉS NEVELÉS)

T. S. Eliot meghatározása szerint „A kultúrát egyszerűen úgy is leírhatnánk, mint olyasvalamit, ami érdemessé teszi az életet arra, hogy megéljük.” (2003, 27. o.) Ez az 1949-es tömör mondat jól megvilágítja – mégpedig ellenfényel –, hogy miről szeretnék beszélni: arról, hogy az életet megélesre érdemessé tévő kulturális tudattal való *azonosulás* figyelmen kívül hagyja az életet magát, amely pedig értelemadó aktusának célzottja.³ Mintha értelemadás nélkül nem volna mit

megélni, s mintha így nem fenyegetne minket az a tévedés, hogy az értelemadást éljük meg életként. Gyermeink (tanítványunk, barátunk, felebarátunk vagy önmagunk) életét értelemmel kívánjuk felruházni (nevelni, tanítani, meggyőzni őt vagy magunkat), miközben egy életen át elmulasztjuk, hogy figyelmünket ne csak a megismerendő (és konstruálandó)

ne csak a milyenséget akarjuk megismerni és formálni, hanem a közös létezésben akarjunk részt venni

megtehetném, hogy bántalak, de nem teszem meg

személyiségre irányítsuk, hanem a sajnálatosan formálás tárgyává tett élőre. Ne csak arra, *ahogy* léteünk, hanem arra *is, hogy* léteünk. Egyáltalán: hogy ne csak a *milyen-*

séget akarjuk megismerni és formálni, hanem a közös *létezésben* akarjunk részt venni.⁴

³ Az idézett mondatban a szerző a társadalom kultúrájáról beszél, én pedig most egy abból származtatható egyéni, interiorizált kultúrára gondolok.

⁴ „Az a követelmény, hogy „ne ítélj” (Mt 7:1-5; Lk 6:41) annak az elvnek a kierjesztése, hogy az embernek az én (ego) teljes elfeledésére kell törekednie, és teljességgel a másik megértésének és »jól-létének« (well-being) kell szentelnie magát.” (Fromm, 1994, 62. o.)

Mivel az élet anélkül is élet, hogy *valamilyen* volna, a kultúrába bevezető nevelés – amin egyaránt érthetjük a múlt felgyülemlett, kanonizált kulturális értékeinek mentén történő véleményformálást és a jelenkor kulturális tendenciái között történő érvényesülésre való felvértezést – roppant könnyen válik életellenes aktusok rendezetlen vagy rendezett sorozatává. Azt hiszem, ezt nagyon kevesen gondolják így. Pedig már abban a pillanatban is, amint „életem”-ről vagy „életük”-ről beszélünk, birtokolttá, birtokká degradáljuk azt. (Nem beszélve a „gyermekünk”-ről.) Évezredek bölcselőit követve *Erich Fromm* egy nagyszerű könyvben próbálja kitárni az olvasó előtt egy olyan önismeret lehetőségét, amelyben a „birtokolni vagy létezni” kérdés „az emberi lét legdőntőbb problémája”, a két forma pedig „az emberi tapasztalat két alapvetően különböző formája”. (*Fromm*, 1994, 25. o.) A filozófus-pszichológus szerző többek között így világítja meg a kettő közötti különbséget:

„Hogy érthetővé tegyem a birtoklás és a létezés egzisztenciális módjainak különbségét, példaként két hasonló tartalmú költeményt szeretnék idézni, melyeket az elhunyt D. T. Suzuki idézett a zen buddhizmusról tartott előadásában. Az egyik a japán költő, Basó (1644–1694) egy haikuja, a másik egy 19. századi angol költőtől, Tennysontól való. Mindketten ugyanazt az élményt írják le: sétájuk során megpillantanak egy virágot, és ez vált ki belőlük valamit. Tennyson költeménye így szól:

Virág a falrepedésben,
gyökerestül kitéplek én –
kis virág, a kezemben tartalak,

és ha meg tudnám érteni, hogy mi
vagy,
gyökerestül-mindenestül, egészen:
Istent meg az embert is érteném.
(*Váraday Szabolcs fordítása*)

Basó haikuja így hangzik:

Jobban megnézem –
Nazuna virágzik ott
A sövény alján!

A különbség szembeötlő. Tennyson azzal a kívánsággal reagál a virágra, hogy *birtokolni* akarja. »Gyökerestül« kitépni. Az iránta való érdeklődése ahhoz vezet, hogy elpusztítja, miközben intellektuális elmélkedésével arra jut, hogy a virág esetleg az Isten és az ember természetének megragadását szolgálhatná. Tennyson e versében a nyugati természettudóshoz hasonlatos, aki az igazságot keresi, és eközben szétdarabolja az életet.” (*Fromm*, 1994, 26–27. o.)

A létezést *figyelman kívül hagyó*, kultúrát örökítő vagy abba bevezető nevelés nem az életet, hanem az élet *milyenségét* tiszteli. Hiszen azt ismeri fel életnek. Ez tehát nem bűn, hanem örökölt – örökhagyó nevelőktől származó – tévedés. Könnyen belátható, hogy a határok tágítása, akár *a végletekig demokratizált és liberalizált milyenség-tisztelet sem változtat azon*, hogy ez a fajta nevelés vak lehet az életre *magára*, a létezőre – „semmit” lát a „van” helyén, amit be akar tölteni önnön formáival. Az ilyen nevelés etikussága megkérdőjelezhető, és nagyon sok szenvedést okozhat. Azt a nevelést, amely így tesz – amely nem feltételez részvételt és tudatot a kulturális forrásai által konstruált részvételi lehetőségeken és tudatokon kívül – ezért nevezem

életellenesnek, olyanak, amely az én helyébe *hamis tudatot* épít.⁵

A mai korszerű, horizontális, demokratikus, részvételre alapozó pedagógiai vagy gazdaságpolitikai elképzelések ebben az aspektusban nem feltétlenül térnek el a hierarchikusan berendezett, hanyatlóban lévő ipari társadalmakéitól: a cél továbbra sem az alanyi jogon járó boldogság lehetőségeinek megkeresése, hanem az egyéneknek a hagyományosan hamis tudatokat igénylő *valamilyen* rendszerben való *sikeres működésének* segítése. Akkor is, amikor ezek a rendszerek már dinamikusak, és sokkal inkább a megélhetési és kulturális paradigmák tudatosított változatosságának és változandóságának paradigmájára épülnek, mint egy körülhatárolt múltbéli értékrendre.⁶ A nemzeti kultúrák és a globális kultúra is automatikusan a rendszerbe simulást,

a formára szabhatóságot (vagy ma már az egész életen át tartó formára szabhatóság kompetenciáinak birtoklását) elvárva fordulnak a beillesztetlen egyén felé, integrációra készítik, teljes kudarc esetén pedig kooperációra képtelennek, alkalmatlannak és/vagy veszélyesnek (azaz örültnek) értékelik őt.⁷ Ennek eredményeképp senki sem lehet önmaga, csak akkor, ha „megőrül”, az úgynevezett normálisok társadalmát pedig valójában hipnotizált egyének alkotják. A szociálpszichológus *Moscovici Piaget, Vigotszkij és Lévy-Bruhl* munkásságáról, illetve a gyermek egocentrizmusának és a „primitív” közösségbeli ember szociocentrizmusának hasonlóságáról gondolkozva így ír: „Amikor az egyén teljesen alá van rendelve családjának, egyházának vagy közösségének, képtelen magáról úgy gondolkodni, hogy egyúttal ne gondolna

⁵ A *hamis tudat* kifejezés végigvonul a gondolkodástörténeten, de most *R. D. Laing* értelmezését veszem kölcsön. *Laing* így kezdi *Az élmény politikája* c. könyvét, 1967-ben: „Manapság nemigen írnak megbocsátható könyveket. A fekete vásznon, a csend a képernyőn, az üres papírlap talán még elmegy. Az igazságnak nemigen van köze az úgynevezett társadalmi valósághoz. Eseményeink álesemények, melyekhez hamis tudattal alkalmazkodunk, mintha valódiak és igaziak, sőt, akár még tetszetősek is lennének.” (*Laing*, 2007, 5. o.) A kultúra vagy a kulturáltság persze önmagában nem hamis tudat, ám a vele való egyéni és közösségi azonosulás és az erre való készítés, amellyel a nevelés sok esetben foglalkozik, föltétlenül azt hoz létre belőle. Hogy előreszaladjunk kissé: az azonosulás vagy az arra való készítés *elhagyása* egyáltalán nem jelent (ene) passzivitást. Természetesen lehet *csелеkedni* azért, hogy valódi önmagunk legyünk. Ez a cselekvés a szabadulás. *Fromm* Eckhart mester gondolatait magyarázva így ír: „Először szabadulnunk kell saját dolgainktól és cselekedeteinktől. Ez nem azt jelenti, hogy se birtokolnunk, se tennünk nem kell semmit, hanem azt, hogy ahhoz, amink van és amit teszünk, nem szabad kötődniünk, nem szabad, hogy lebilincseljen és leláncoljon bennünket – még Istenhez sem.” (*Fromm*, 1994, 69. o.)

⁶ Kellemtelen olvasni például egy paradigmaváltónak és felvilágosultnak mutakozó üzleti vezetőket tömörítő program weboldalán ezt: „A program célja, hogy ezeket a vezetőket inspirálja arra, hogy egy olyan Magyarország építésének legyenek meghatározó szereplői, ahol az önbizalom alapja a tudás és a teljesítmény.” Megint olyan országot építünk tehát, ahol ha valaki nem tud és nem teljesít (olyasmít, amit a gazdasági rendszer honorál), akkor jogosan kérdéses lehet az önbizalma.

⁷ *Vietorisz Tamás és Z. Karvalics László* 2007-ben nagyszerű tanulmányt írt az oktatás szerepéről a fenntarthatóságra törekvő világban, amely ugyan a rendszerszerűség és a kontroll univerzális kritikáját nem adja (sőt inkább számon kéri elégtelenségüket), a bajokra azonban rendkívüli tájékozottsággal, éberséttel erővel, pontosan és sokrétűen rávilágít, emellett hallatlanul bizakodó hangvételű. (*Vietorisz és Z. Karvalics*, 2007) Békésen pislogó létfilozófiai szemlése persze beszélgetésre érdemesnek látszanak a szerzők olyan mondatai, mint például a (duplacsavarként antipedagógiai kontextusban idézett) megállapítás és költői kérdés: „A tudás csak akcióközpontú lehet: mit ér az az ismeret, amelynek révén nem akarunk megváltoztatni valamit a világban?” Azt hiszem, nagyon sokat ér, amikor arra kell rájöttünk, hogy nem a világban, hanem önmagunkban kell megváltoztatni valamit – esetleg pont azt a hiedelmet, hogy változtatni akarunk *valakinek*. (A „Palo Alto-i pszichoterapeuta-csoport”-ként ismert szerzőhármastollából született *Változás... című világhírű könyv* főként a konfliktusok keletkezésével, a változás természetének félreismerésével és a valódi változás előidézésének technikáival foglalkozik: *Watzlawick, Weakland és Fisch*, 1990.)

a családjára, egyházára vagy a közösségére. Ez egyaránt vonatkozik a felnőttekre és a gyerekekre.” (Moscovici, 2002, 338. o.) Erich Fromm világosan megfogalmazta, hogy mindez a modern társadalmak tagjainak élethosszig tartó állapota is egyben:

„A növekedő embert arra kényszerítik, hogy az autonóm, valódi kívánságainak, érdekének és saját akaratának nagy részét feladja, és olyan akaratot, vágyakat és érzéseket fogadjon el, melyek nem önmagából fakadnak, hanem a társadalom gondolkodási és érzésmintái erőszakolják rá. A társadalomnak és a családnak, mint azok pszichoszociális »ügynökségének« nehéz problémát kell megoldania: hogyan lehet úgy megtörni egy ember akaratát, hogy az ne vegye észre? Az indoktrináció összetett folyamatával, jutalmazások, büntetések és megfelelő ideológiák rendszerének segítségével e feladatot mégis nagyjában-egészében oly jól megoldják, hogy a legtöbb ember azt hiszi, hogy a saját akaratát követi, és nem veszi észre, hogy feltételekhez kötötték és manipulálták azt.” (Fromm, 1994, 82. o.)

egy információminta, mely véletlenül kialakított egy formát, ami rábírná az embereket, hogy megismételjék a mintát. [...] Vészjóslóan hangozhat az ötlet, hogy az emberek gazdák az elmeváltoztató szimbólumfüzérekre, de valójában ennyi az egész emberi kultúra.” (Grant, 1998, 70. o.) Már a legkorábbi ismert társadalmakban sem vagyunk ott önmagunk és mások által elfogadott élőként – csupán reprezentációként, a legitimitáció érdekében megformált és megformálendő képzetként: *hamis tudatként*. Ez a hamis tudat nem más, mint egy interiorizált – korábban statikus, mára egyre dinamikusabb – világmagyarázó modell, amely azt állítja nekünk, hogy ő: mi vagyunk. Az információ e hamis tudat szobrása. Képzetet gyárt, animál, azt énné nevezi, és az élő helyébe ülteti, hogy az a többiekkel, akik helyében szintén képzet mondja én-nek magát, közösséget alkot-hasson. Talán egész kultúránkat ez a hamis tudat építette és kontrollálja.⁸ Nagyon izgalmas pillanat tehát, amikor egy emberi társadalom nyíltan elismeri központi hatalomképzőnek az információt, azaz *magát az eljárást*, sőt, el is nevezi magát erről. Ez szokatlan mértékű őszinteség. Ezzel összefüggésben pedig a manapság életterünkkel

váló újmédiá-univerzum egy-egy személyre szabott képernyője minden eddiginél tisztább tükör: a benne látható, nyugtalanítóan ismerős „személyek” szinte az orrunk alá dörgölik a kérdést: *ki van a tükörben?*

INFORMÁCIÓS TÁRSADALOM: EGY ŐSZINTE ELNEVEZÉS

A latin *informare* azt jelenti: *gondolatban* alakot, formát *adni* valaminek. Azaz *képzetként megformálni*. Az információ tehát

egy beavatkozás is, a befogadót képzeté transzformáló és őt mint képzetet formálni kívánó aktus. Ebben nem különbözik egy *mémtől*. „Egy [...] mém nem több, mint

a benne látható, nyugtalanítóan ismerős „személyek” szinte az orrunk alá dörgölik a kérdést: *ki van a tükörben?*

De mielőtt erre azt válaszolnánk, hogy „a hamis tudat”, tegyünk egy kísérletet arra, hogy egészen közel menjünk ahhoz, ami történik.

⁸ Legyen most a *kultúra* jelentése: mindazon emberi fizikai és lelki konstrukció, amely cselekvés vagy a cselekvés kerülése által épült, kimutatható, hasonlítható és analízis tárgyává tehető. Vagyis lehet róla beszélni.

A HAMIS TUDAT SZÜLETÉSE (MESE)

Emberek sétálnak mindenütt. Mindent átélnek, és egyikük sem akar mást, mint ami épp van. Ha meleg van, izzadnak, ha hideg van, fáznak, ha megmarja őket egy kigyó, betegek lesznek, aztán meggyógyulnak vagy meghalnak. Közben egynek, osztatlannak, mi-nek élék meg a létezésüket. Nem keresgélnek az utat, amelyen el kéne jutni valahonnan valahova, lévén még nem jutott eszükbe, hogy ami van, az *valamilyen*.

Az egyikük azonban egyszer csak egy emberi arc körvonalait véli felfedezni azon a fadarabon, amit élvezetből farigsált. Megrémül. Még sosem élt át olyasmit, hogy valami, ami *ő maga*, az egyben *nem az, ami*. Az, hogy ez a valami nem az, ami, hanem *emlékezetet* egy emberre, aki *mindig az, ami*, felfoghatatlan számára. A közös *mi*-ben az élményt mindig a *jelenlét* hordozza. A reflektivitás, amely egy élményt meg tud különböztetni egy formától, nem létezik. A jelenlét a *mi*, a jelen lévő ember pedig átél valamit, ami nem tartozik a *mi*-hez. Ez elviselhetetlen számára – és *mégis elviseli*. Fontos pillanat ez: megszületik a kogníció – mindjárt kognitív disszonanciaként.⁹ A világ kettéválk, megszületik az első reflektált (mégpedig *rossz*-ként reflektált) élmény, valami olyasminnek az átélése nyomán, ami „nincs itt”, ennél fogva a mostban nem elviselhetőnek érződik. A

mégis-elviselésben pedig megszületik az első *képzet*, az első emlékkép, amely önmagában, fölismert referencia nélkül áll. Az első *képzet*, amely csakis képzetként azonos önmagával, és valami más, mint a *mi*, mégis „átélhető”.

Az egység, úgy tűnik, megbomlott. Kiderülni látszik, hogy az eddig átélt *mi* nem a teljes világegész, mert *úgy tűnik*, van valami átélt, ami nincs itt, de az eddigi tapasztalatok szerint valahol *lennie kell*. A rémület az *elidegenedés* rémülete. Rémisztő, hogy itt és most valami nem teljes; hogy az önazonossághoz – az élethez! – valamit *illeszteni, egyeztetni* kell. Az eddigi önmagával azonos élményvilághoz egy *megismerni szükséges* *képzet* élménye csapódik, s a rémült ember ezzel az élménnyel mint egy *mi*-től idegen késztetéssel *azonosul*. Az azonosulásban megszületik az *önkép*, az az *én*, amely nem azonos a *mivel*.

Amikor ez a személy eléri első társát, ott két *különböző* ember fog találkozni. Legalábbis azt fogják hinni, hogy különböznek. Az egyik rémült – a másik pedig most rémül meg tőle. És az tűnik feladatnak, hogy továbbra is tudjanak *mi* lenni.

Akár az vágynak, akit megrémített a *képzet*, akár az, akit a rémült megrémített rémületével, úgy érzem, hogy *helyre kell tolnom*¹⁰ az egységet. Mert így leszünk újra *mi*.

Platón barlangjában a leláncoltak és a bábosok is egyaránt rémültek.

⁹ A szöveg átfésülésekor eszembe villant itt a pszichoterápiai gyakorlatáról mesélő *Feldmár András* gondolata: „Gyerekkorunkban mindegyikünk őszinte és spontán. Az a pillanat, amikor egy gyerek majdnem kimond valamit, de inkább megállítja önmagát, és nem mondja ki, talán a legszomorúbb pillanat az életben. Mert ekkor a gyerek már tudja, hogy vagy megszegyenítik, vagy megbüntetik azért, amit éppen mondani akar.” (*Feldmár*, 2011, 37. o.) Ez volna a rémület minden gyermekben újra és újra megisméltető őspillantata? Amikor az ember lecsereéli önmagát arra a „tapasztalatra”, hogy megállították, és mégis „fejlődik tovább”? Programozott egónk van, amelyet csak aktiválni kell némi bűntudatkeltéssel?

¹⁰ „Kizötkent az idő; – ó, kárhozat! / Hogy én születtem helyre tolni azt.” (Shakespeare: Hamlet, dán királyfi – Arany János fordítása, részlet)

NEVELÉS: EGYÜTT ÉLÜNK VAGY EGYÜTT KELL ÉLNIÜNK?

Az egység valójában nem bomlott meg.

A rémület a faragott arc megpillantásakor egy *mi*-referencia nélküli önkép, a *hamis tudat* születésének pillanata volt. Valójában a *mi*-t élte át az átélő, ahogy eddig is, csak egy képzetten keresztül – ez az, amit nem tud illeszteni a *mi*-be. A Paradicsom azonban számára elveszett.

Azt hiszi, hogy az eddig átélteken kívül van *valami más*. Ez azonban csak egy hang a fejben. Mégpedig olyan, ami a rémület hangján azt állítja: *én te vagyok, de nem vagyok teljes, tehát*

ha teljes akarsz lenni, ismerj meg. És mi a teljesség? A *mi*. Csakhogy mostantól a *mi* nem létező, hanem elérendő teljesség. Cél és feladat. Eddig éltünk, mostantól megismerünk. Eddig átértük, mostantól használjuk egymást.

Talán ebből az illúzióból indult ki a *mi* fejlesztésének *akarása*. Talán ez a forrása a normáknak, a morálnak, a világmagyarazatoknak – és a nevelésnek. Szándék született a *mi* helyreállítására, a *mi* én-nyi megnövelésére. E megszállt állapotban nem az illúzió illúzió-voltát észleltük, hanem a *mi*-ről tűnt úgy, hogy gondolkodásunk tárgya kell, hogy legyen, énképzet(ek) hez igazítandó képzetstruktúráként. A *mi* mint átélés helyét átvette a tökéletesítendő *mi* mint képzet. Az elfogadás helyét átvette a befolyásolás, az akarás, a stratégia, a taktika, az értékelés és az ellenőrzés. Eddig azt éreztük, hogy *együtt élünk*, mostantól azt, hogy *együtt kell élnünk*. Fejleszteni és időmítani kezdtük társainkat. A jelen többé nem időtlen létezés, hanem a tárggyá tett *mi* ügyeivel foglalkozó iroda, ahol az emlékek megőrzése és átadása, illetve a meg-

ismerő én képzetével való azonosulás megerősítése folyik. Múlt és jövő mérlegképes könyvelősége. A *mi* többé nem közösség, hanem képzet, gondolat. „Önmagunk”-ként többé nem az étellel való azonososságot éljük át, hanem *történetek* vagyunk, az „út, amit bejárunk” bizonyos múltak és jövők, okok és okozatok, tettek és következmények között. Nem *vagyunk*, hanem akarunk *valakivé válni*. És minden megszületőtől elvárjuk, hogy ugyanezt akarja, ezért örökítünk, nevelünk – és ezért fejlődünk.

Ez a munka jórészt azért elkerülhetetlen a hamis tudat számára, mert tagadni kell, hogy az ember mindvégig *él* is képzetei mögött. Ál-

a jelen többé nem időtlen létezés, hanem a tárggyá tett *mi* ügyeivel foglalkozó iroda

talában sejtelmekben. A történelem során többek közt mesékben, dalokban, táncban, filozófiában, meztelenségben, csodálkozásokban és elhallgatásokban – a szenvedés és a kegy átélésének pillanataiban – „nyitottunk be” újra és újra a minket fogva tartó képzeteken túli térbe: önmagunkba, s ez az aktus rendre leleplezte a hamis tudatot mint világmodellt. Az pedig újra és újra tagad: ez a dolga. Tagadja az azonoságunkat a képzeteken túli térrel, hogy ne bizonyosodjunk be nem-azonosságunk – vele. Néha megkísérlő becsukni a kiskapukat, de inkább azzal próbálkozik, hogy elidegenítse a feltáruuló látványt, unalmat vagy félelmet keltsen vele szemben vagy démonizálja a „következményeit”. Megpróbál mindent megismerni és megismertetni (azaz a maga hasznára fordítani: elemezni, magyarázni, rendszerbe helyezni, számon kérni és értékelni), hogy be ne bizonyosodhassék, hogy van valami olyan, amihez ő nem férhet hozzá. Ehhez rendkívül sokrétű eszköztárat és bonyolult műhely-labirintust épített ki, mi pedig az itt végzett műhelymunkát és annak növekvő színvonalát gyakran ne-

vezzük fejlődésnek, fejlődő tudásnak, nevelésnek vagy egyszerűen tisztességes életnek – mindezt azért, mert azt hisszük, hogy ő: mi vagyunk.

Az információalapú közösségalkotás – bár ma-napság került a figyelem középpontjába – nem új és nem is technológia-specifikus jelenség. Az őskor utáni társadalmak többé-kevésbé mind egymás in-formálásának reményében álltak össze, bizonyos speciális, izgalmas képzetek – egy-egy normatív isteni hatalom-modell, a generációs egyenlőtlenségek gondolata vagy az államszocializmus – körül, amelyekről megszállottan azzal töltöttek az idejüket, hogy legitimálják, miért vannak együtt épp úgy, ahogy.

Visszatulva a szeretet definíciójára: persze, hogy egyik ember sem bántja a másikat soha. A rémület teszi.

A HAMIS TUDAT DIGITÁLIS LELEPLEZŐDÉSE

Azt hiszem, a huszadik század második felében a hamis tudattal egyszerűen csak hasonló történt, mint egykor velünk. Farigcsált fadarabján – az óvatlanul tömegek számára elérhetővé tett digitális élményfelületeken és az azokban megnyíló, különös felelőtlenséggel átélhető virtuális, „kihelyezett” képzeteken – egyszer csak „rendszer szinten” átsejlett valami, ami nem a rendszer része: az átélés maga, az összetartozás, az egészséges tér, a létező *mi*. Ehhez nem kellett sok. Mindössze anynyi, hogy a kontroll egyszer csak *ne legyen*

az információalapú közösségalkotás nem új és nem is technológia-specifikus jelenség

a fiatalok nem időszakos kikapcsolódásra használták már a virtuális valóságokat, hanem beléjük olvadtak, s érthetően nem akarnak visszatérni a feladatok, szabályok és büntudatkeltő megmérettetések világába

ott. Ez a „hiány” egy *élmény*hez hasonlító érzést kelt, valójában annak átélése, hogy valami éppenséggel *a hamis tudat kontextusában nem az, ami*. Ez a szabadság lélegzete, a le-hulló fátyol. A lényege épp nem az, hogy valami „új” van itt, amivel azonosulok, hanem hogy valami „rég” *nincs* itt, amivel eddig azonosultam – és

mégis vagyok. A használók, különösen a fiatalok nem időszakos kikapcsolódásra használták már a virtuális valóságokat, hanem beléjük olvadtak, s érthetően nem akarnak visszatérni a feladatok, szabályok és büntudatkeltő megmérettetések világába. Ez volt talán az első alkalom, amikor nem egy tiltott vagy túrt kikapun, hanem egy olyan eszközön szűrődött át az egészséges élményvilág, amelyet az informáló-analizáló hamis tudat önnön tudásából, önnön megünnepelésére alkotott. A fent le-írt következményre azonban nem számított – és megrémült. A rémület kiáltásai ismerősek lehetnek: „a fiatalok stagnálnak az örök jelenben, nem tudják megkülönböztetni az értékest az értéktelentől, egyesek az idők/a történelem végéről, minden érték il-

luzórikusságáról beszélnek, a képzetek gyöngülni látszanak a fejekben, a gyerekek már nem hiszik el, amit mondunk” stb. Az egészséges átsejlés – a digitális eszközök által megnyíló médiafelületeken – fenyegetést jelent a tagadásából élő hamis tudat számára. Ezért ezeket az elszabadult felületeket,

eszközöket minden erejét mozgósítva igyekszik megszállni, a rajtuk, bennük mutatkozó képet önnön képére formálni, s kultúrájának digitális mását valami újnak

feltüntetve elhítenni, hogy ezek a megnyíló terek nem léteznek, hogy a terek valójában *tartalmak*, s ők reprezentálják. A totális önmásolás kísérletének keretében pedig – ezt nevezhetjük akár költözködésnek is – megszületnek az *okoseszközök*.

Az okoseszköz és a digitális személyiséghálozat emberi kultúra eddigi legszebb freudi elszólása. A hamis tudat kiköltözik belőlünk, és beköltözik az eszközökbe. Ahhoz tehát, hogy fölébredjünk a vele való azonosulás hipnózisából, ma elég volna a szelfibotnyi *távolság* tudomásul vétele. Mégis úgy tűnik, hogy az azonosulás erősebb, a problémátömeg nagyobb és a tennivaló több, mint valaha. Szerintem ez nem igaz. Inkább arról van szó, hogy megváltoztak a hipnózis feltételei, s a hamis tudat ennek megfelelően strukturálja át magát.

A hamis tudat bonyolult akció- és a reakciómin-tázatokból áll, és a világon mindenből tanul; azaz mindig az őt leleplezni képes sejtelmek mintáit lemásolva erősíti meg védelmét. Ha számba vesszük a mai „korszerű trendeket”, láthatjuk, hogy a hamis tudat néhány évtizede leginkább a *réeszmélés* és a *változás* mintázatait utánozza, ami annak a jele, hogy ezek jelentik számára a legnagyobb problémát. Azonosulásunk a hamis tudattal manapság nem *erősebb*, hanem *nyilvánvalóbb*. Túl feltűnő lett a

játszma, és hogy a játszma nem a valóság. Ehhez a jelen lévő érzelm- és sejtelm-tömeghez igazodva lesznek a hamis tudat

reakciói *nyilvánvalóbbat imitálóak* – azaz feltűnőbbek, gyorsabbak, erősebbek, vagyis „szándékosan” *észrevehetőek*, leleplezhetőek. Ma minden valóság és képzet közötti diszkre-

pancia jobban *látszik*, és a hamis tudatnak ebben a helyzetben kell legitimálnia magát. Ennek érdekében eljártssza, hogy ő a leleplező. A figyelemelterelés módozatai manapság leginkább a tisztánlátás, a partnerség, a kölcsönös kielégítés, a nyugtatás és a beépített negativitás.¹¹ A hamis tudat *színeli*, hogy belát, elfogad, társul szegődik, ő maga változik vagy éppenséggel átadja, feladja magát.

Az illúzió fenntartása érdekében, a *mi* mint tér kitérülését akadályozandó, a „változás szükségességének” és a nyitottságnak buzgó emlegetése közben próbáljuk összekapcsolni a lehető legtöbb agyat egy olyan „humán megagépezetté” (Lewis Mumford kifejezését

idézi Z. Karvalics, 2012, 68. o., illetve Vietorisz és Z. Karvalics, 2007), amelyben a felhasználók maximális hatékonysággal végzik az in-formálást. Ennek érdekében szükséges a formákat oly mértékben megsokasítani, hogy az élmények – jó vagy rossz élmények, mindegy – teljes egészében

a hamis tudat kiköltözik belőlünk, és beköltözik az eszközökbe

azonosulásunk a hamis tudattal manapság nem erősebb, hanem nyilvánvalóbb

¹¹ A beépített negativitás azt jelenti, hogy egy rendszer hagyja kitermelődni vagy kitermeli saját ellenerőit, ellenségeit, azért, hogy kontrolálhassa őket. Jean Baudrillard így világítja meg egy interjúban a *beépített negativitás* fogalmát, egyébként a Mátrix c. film kritikájaként: „A rendszer maga negativitást termel szemfényvesztésként, s ezt beépíti a szórakoztatóipari produktumokba, úgy, ahogy az elavulást is beépíti ipari termékeibe. Ez a leghatékonyabb módja annak, hogy magába oldjon minden valós alternatívát. Nincs többé külső omegapont, amelyre támaszkodhatnánk, miközben a világról gondolkodunk, nincs több kérdés – nincs más, mint elragadtatott odasimulás.” (Baudrillard, 2003, saját fordítás.)

elterelhessék a figyelmet az *átélés* lehetőségéről.¹² A siker szemmel látható. Hallatlan gyorsasággal létrejött a sokat emlegetett *prosumerek* – egyszerre *producerek* és *consumerek* – hálózata, ahol mindenki a képzetáramlás gyártója és fogyasztója, végtelen számú képzet lehetséges létrehozója és tartalmazója. A szociális interakció-hálózatot leképező web 2.0 és a személyes élet alakításának feladatát digitálisan átvállaló web 3.0 (csöndben formálódó) világánál a hamis tudat jobb játszóteret nemigen kívánhatna magának: mindenki ott van, potenciális kapcsolatban egymással, és mindenki élete végéig végtelen számú játékból válogathat, hogy „valakivé váljon”.¹³

Feltűnő az is, hogy milyen fontos kultúránkban az *érdekes*. Pedig az *érdekes* csupán az ott-tartózkodás ígérete, ami sosem teljesül. Azaz: csábítás. Egy ideig-óráig

ható drog, ami becsap, s közben föltétlen függőséget okoz, ezért állandó utántöltési vágyat generál. „*Inter-esse* azt jelenti: a dolgok között, a dolgok közepén állni és nem tágitani tőlük. Csak a mai érdeklődésre jellemző az *érdekes* (das

Interessante). Az *érdekes* az olyan, ami megengedi, hogy a következő pillanatban már közömbös és egy másik által háttérbe szorított legyen, s ez a másik éppoly kevésbé ragadja meg, mint az előző.” (Heidegger, 1992, 8. o.)¹⁴ Nagyon rövid idő kell ahhoz, hogy az ember hozzászokjon az *érdekeshez*, és olyan mértékben függjön tőle, hogy szabályos rettegést váltson ki belőle az *érdekes* nélküli. A *rettegés* szó nem túlzás: tanulságos lehet megfigyelni, ma milyen elutasítást vált ki tömegekből egy-egy olyan művészeti alkotás pusztá létezése, amely nem „*érdekes*”.¹⁵

¹² Élmény és átélés ilyen értelemben mást és mást jelent. Az élmény egy képzetként azonosított – elutasított vagy vágyott – *formából* következik, az átélés pedig a formában megnyilvánuló jelenlét tudata. Az élmény annak élménye, hogy valami ilyen vagy olyan, az átélés pedig annak átélése, hogy valami: van.

¹³ A társadalmi trendekre mindig érzékenyen reagáló amerikai South Park a *You have 0 friends* c. epizódban (2010. április) még mesebe oltott szarkazmussal ábrázolja a Facebookba átköltözöt életet, az egy évvel későbbi *HumancentiPad* c. rész pedig már inkább rémálom. Az epizód a gyomorforgató horrorfilm, a *Human Centipede (Az emberi százlábú)* történetét parafrazeálja. Az eredeti filmben egy „örült tudós” embereket varr össze a szájuknál és a végbélnyílásuknál. A South Parkban Steve Jobs, az Apple egykori vezére teszi ugyanezt néhány „önként jelentkezővel”, csak nála az emberlanc elején egy interface van, a végén pedig egy iPad-képernyő. Az összeoperált embereknek folyamatosan lehetőségük lenne kiszállni ebből a helyzetből, akarnak is, mégsem *teszik*. Pedig Jobs szándéka ez – olvasni akarja tanítani a „gépezetet”, hogy végre megtanulja „elolvasni a feltételeket”. Az operációra készülődve büszkén mutatja be önkénteseit közönségének: „I remember when the first version of the iPad came out. People couldn't believe how easy it was to take their videos, music, and photos, and all their shit, and share it with other people, who could do the same with all their shit. The only thing the iPad couldn't do was *walk or read*. Until now.” (Emlékszem, amikor kijött az iPad első változata, mindenki ámuldozott, hogy milyen könnyű videókat, zenéket, fotókat és minden vackukat megosztani másokkal, akik ugyanezt megtehetik az ő vackaikkal. Az iPad csak járni és olvasni nem tud. Egyelőre. (Kiemelés tőlem. VA) A történet egyébként happy enddel ér véget.

¹⁴ Vajon amikor arról beszélünk, hogy a gyerekek egyre rövidebb ideig és egyre felszínesebben, illetve egyre inkább ingerfüggően *figyelnek*, nem gondolunk-e arra, hogy lehet valami összefüggés e között, és a között, hogy – ma kiváltképp – az *érdekessel* akarunk motiválni? Mert ha a heideggeri értelemben vett *érdekessel* motiválunk, akkor ezért a felszínességért felelősek vagyunk. Szokás hangoztatni: a legfontosabb, hogy mozgalmal, *érdekes* legyen a tanítás, ma már a gyerek nem fogadja el, ha valami unalmas... Dehogynem, sőt, hozzánk hasonlóan nagyon jól érzi magát a csend és a jelenlét terében – ha az nem feladat, hanem átélés. Ez az a tér, ahová a felnőttek általában nem engedik be sem magukat, sem őket. Inkább óriási erőfeszítéssel „lekötik” a gyerekek figyelmét, amely aztán természetes módon szabadulni próbál, legalábbis egy darabig.

¹⁵ Gondolhatunk itt Philip Glass-koncerttől Tarr Béla-filmig sok mindenre. A kedvenc példám Jonh Cage egyik sokat idézett anekdotája. A herves évek végén a zeneszerző elküldte egy elektroakusztikus darabját egy rádiónak, ahonnan a szerkesztők azt üzenték neki, hogy nem játsszák le, mert a mű „hosszú és unalmas”. Erre Cage azt válaszolta: Ez így van – de mi a probléma?

Egész életünkben hamis tudatokat látunk magunk körül kavarni, egyre gyorsabban és egyre érdekesebben. Az offline és az online térben is, a hűvös és a digitális valóságban is. Épített személyiségek, szerepek, testi-lelki formakonstrucciók – örökített képzetek mentén nevelődött hamis tudatok – milliói vesznek körül, s ez a környezet gondoskodik róla, hogy az összehasonlításban, azaz hamis tudatunk színes különbözőségében vagy hasonlóságában lássuk meg önmagunkat, ezzel a képpel – illetve egyre inkább a váltakozó képekkel – azonosuljunk, és buzdítsuk a gyerekeket, hogy ők is vegyenek részt a hipnózisban.

TANÍTÁS AZ INFORMÁCIÓS TÁRSADALOMBAN: A KÉT KELL

Az információs társadalomban a tanítás és a tanulásszervezés mögött ott áll két komoly előfeltevés. Az egyik, hogy kultúránkat örökíteni kell. A másik, az újabb, hogy a digitális-kulturális paradigmaváltozásokkal lépést kell tartanunk. A két előfeltevéssel való egyidejű azonosuláson alapulnak a mai, felvilágosult pedagógiák, amelyek egyszerre kívánják megőrizni a felhalmozódott kulturális értékeket, illetve felkészíteni a gyerekeket új értékek és új konstrukciók befogadására, szelekciójára, teremtésére és érvényesítésére. „Nem *technofil*nek kell lenni, de nem is *technofób*nak. Egy pedagógus esetében a *technorealista* álláspont a legmegfelelőbb, vagyis merjen hozzájárulni az

újdonásokhoz, de közben ne felejtse el megőrizni és továbbadni a régi értékeket. Mert igenis *át kell vinni a túloldalra* azokat az általános értékeket és tapasztalatokat, amelyek az Információs Korban is szüksége lehet a felnövő nemzedékeknek.” (Varga, 2012, 266. o., kiemelések a szerzőtől)

Ezek az előfeltevések arra hivatottak, hogy igazolják a nevelést. Jürgen

Oelkers szerint a klasszikus teleologikus (azaz céltételező) pedagógiai állásfoglalások – vagyis mindazon pedagógiák, amelyek, úgy mond, el akarnak érni valamit – „általános elvekből vezetik le a nevelés szabályait vagy elveit, amelyekről feltételezhető, hogy az általános megalapozás érvénye a pedagógia szférájára is kiterjed, így az önmagában nem vagy csak csekély mértékben igényli tematikus meghatározást.” (Oelkers, 1998, 74. o.) Pedig: „A nevelés igazolása [...] nem egyszerűen az etikából való levezetéssel végezhető el, hanem azoknak a modellszerű feltevéseknek

az elemzésével, amelyek segítségével a »nevelés« mint *tárgy vagy referenciatérfelület* elgondolható. Az etikai elvekkal vagy erkölcsi hagyományokkal csak akkor teremthetünk kapcsolatot, ha e modellszerű feltevéseket illetően már tiszta képet kaptunk. A

modern pedagógiai vitákban mindenesetre nem szokás ezt az elemző elvet követni, legalábbis a neveléshez kötődő témakörökben. Ezeket magukat is többnyire morális kritikának vetik alá, anélkül, hogy a tárgyra magára vonatkozó állításokat bővebben magyaráznák. Az, hogy mi a nevelés,

nagyon rövid idő kell ahhoz, hogy az ember hozzászokjon az érdekeshez, és olyan mértékben függjön tőle, hogy szabályos rettegést váltson ki belőle az érdekes nélküli

egyszerre kívánják megőrizni a felhalmozódott kulturális értékeket, illetve felkészíteni a gyerekeket új értékek és új konstrukciók befogadására

mintha magától értetődő vagy lényegtelen volna.” (Uo., 9. o. Kiemelések tőlem.) Vagyis *Oelkers* szerint a nevelés általában egy kontextust jelent az etikával és az erkölccsel. Fogalmazhatunk úgy is, hogy a víziószerű „együtt *kell* élnünk” parancsa a nevelés mindenkori motivációja és öngazdálkodása. A demokratikus, egyenrangúsító pedagógiák többsége ugyanúgy a rémület szülte hamis tudat kontextusában teszik a dolgukat, mint ahogy az autokrata pedagógiák. Csak még utóbbiak erőszakkal kényszerítenek azonosulásra, a demokratikusabb és korszerűbb pedagógiák többsége így beszél: „jogod van a sikeres azonosuláshoz a kultúra valamelyik szeletével, és én mindent megteszek, hogy ebben segítssek.”

Mindkét kiinduló előfeltevésben ott a felszólítás, a *kell* kitétel. Ezek kizárják a „nem kell” legitimitását, és épp ezáltal leplezik le, hogy az örökítés és a lépéstartás valahogy *nem megy magától*, nem automatikus, erőfeszítés, elköteleződés szükséges hozzá, mert valami, valahogy ellene *hat*. Hogy *van* valamiféle közegellenállás a szokások és érdekek kultúrájával és az ennek változásaival lépést tartókkal szemben, amit minden elmozduláskor le kell győzni.

Vajon mi ez a *közeg*, amely ellenáll? Milyen anyagot tételez a *kell* előfeltétele ellenállónak? Valószínű, hogy azon formák tömegét, amelyekben az „együtt élünk” paradicsomi állapotáról és az „együtt *kell* élnünk” illúziójáról – erről a kettősségről – szóló *egészes tudás* vagy épp a kettősség borzongató *sejtelve* tetszik át. A filozófia, a művészetek, a társadalomból való kivonulás, az élő természet és egyéb, elsősorban elemzés nélkül létező jelenségek számlálhatatlan manifesztumát és esetét. A nem normatív „együtt élünk” valóságát sejtető,

e valóság felé egészes élményeken át mutató formatömeg közegként, manifesztációként először is *útban van* a normatív kultúrának, az „együtt *kell* élnünk” illúziójának, amely nem *tartózkodni* szeretne abban, amit a közeg *sejtet*, hanem *haladni* a közegben *magában*.

Kultúránk a megismerés kultúrája: ahová bejut, ott szimatolni, kutatni akar. A hamis tudat nem ismeri a *tartózkodást*. Lényege az állandó keresés és építkezés. *Sosem jó az, ami van*. Mulatságos és tragikus egyben, hogy ma már, az élethosszig tanuló tanuló-ideál korában analízisek végtelen (totális) sorozatában kéne élnünk. Tragikus, mert ez az idea

a legaljasabb módon bánik el az étellel, és mulatságos, mert rendkívül nyilvánvalóan kirajzolja a hamis tudat körvonalait. Mulatságos, mert egy hátralépéstől lelepleződik, és tragikus, mert alig-alig mer valamelyikünk hátralépni, hiszen el sem tudja *képzeln*i, hogy miért és hová kéne lépnie.

A HARMADIK KELL

Konrad Lorenz így ír Ember voltunk hanyatlása c. könyvében: „A technokratikus világrendben a fejlődési folyamat, szerencsétlen módon leszűkített értelemben, az értékteremtéssel azonos jelentésűvé vált. [...] Szinte a kényszeres neurotikusok eszjárásának megfelelően cserélődik fel egy folyamat technikai megvalósításának pusztán a lehetősége a végrehajtás kényszerével. A technokratikus vallásnak szinte parancsolatává vált: mindent, ami csak megcsinálható, meg *kell* csinálni.” Majd a célra *nem* irányuló világrend kényszeres tagadásáról így beszél: „A nem célra irányuló, nem

mulatságos, mert egy hátralépéstől lelepleződik, és tragikus, mert alig-alig mer valamelyikünk hátralépni

finálisan determinált világtörténeéstől való idegenkedést paradox módon az a félelem is motiválja [a sértettségén túl, amelynek oka, hogy a kozmikus történeésekben az ember nem osztt, nem szoroz], hogy esetleg illúzióknak bizonyul az ember szabad akaratja [...]”. Ezért Lorenz szerint az ember inkább ráhagyatkozik a predetermináció gondolatára. A tudós Nicolai Hartmann idézi: „Az eleve részletekbe menően célra irányuló világrenddel kapcsolatos elképzelés ellentmondás nélküli elfogadása végül is kényszerűen kizárja az ember mindenfajta szabadságát« [...], és oly módon korlátozza őt, mintha egy sínen közlekedő jármű volna, amely külső kényszer folytán éri el célját. Ez az elképzelés teljes mértékben tagadja, hogy az ember felelős lény.” A *kell* etikai

kontextusa és a kultúraörökítő *kell* előfeltevés tehát bőven elég ahhoz, hogy egy nevelő – teleologikus, önmaga legitimitását reflexiónak nem kitevő pedagógiáját gyakorolva – teljes joggal kihúzza magát a szabad akarat felelőssége alól, s „döntsön” a társadalmi elvárás beteljesítése mellett. Az elvárás a technokratikus vallási közösség, az információs társadalom parancsolata, *a harmadik kell*.

Ez a parancsolat azonban már nem is emberi. Egyszerűen okos. Egy automatizált gondolkodás vektorainak eredője. A harmadik *kell* analitikus kultúránk önállósult, az embert már nem tartalmazó evolúciós folyamatának motorja. Ha az évezredek óta tartó intellektuális és szociális „fejlődésünk” során valódi önmagunk helyett végig a kollektív hamis tudatot tanítottuk, ez nem is olyan meglepő. Nem mi lettünk végül okosak, hanem ő. A virtualitás veszélyeit kiküszöbölendő létrehozta az okoseszközöket és összekapcsolta őket,

miközben virtuális személyiséghálózatként belemásolja önmagát.

A KULTÚRA VÉGE

Azzal, hogy a hamis tudat kiköltözik a digitális eszközökbe és hálózatokba, egyúttal kiköltözik *belőlünk*. Az okoseszközök legalább félkarnyi távolságra mutatják tőlünk saját elidegenítetttségünket – azaz saját magát, a konstruált *mi*-t. A „kultúra vége” sokakat betöltő érzete valójában a kultúra kiköltözését kísérő félelmetes erejű izgalom. Olyan, mintha valami elveszne, holott egyszerűen jótékonyan elidegenedik tőlünk, és annak látszik, ami. Sőt, ha nem rémül-

nénk meg a látványtól, akkor maradna meg igazán. A kiköltözéssel semmi sem veszett el abból a hiedelemből, hogy minden elveszett (ez a hiedelem motiválja a megismerő tudat kultúráját), hanem *kiderült, hogy hiedelem*. Mintha a börtönőr kiköltözött volna az otthonomból, amiről csak így derült ki, hogy nem is börtön, hanem én magam, róla meg az, hogy nem börtönőr. Az én integráns részének tartott „személyiség”, „vélemény”, „stílus”, „fejlettség”, „siker” leválnak a énről, és kiköltöznek az eszközbe. Jó helyen vannak ott, szórakoztatóak, színesek, szagosak, és nagyon hasznosak. Átsejlik rajtuk, aki én vagyok, de ők maguk nem én vagyok, hanem képzeteim; én az vagyok, aki képzetekként látja őket, s ennek nyomán az élőket is annak látja végre, akik: élő egységnek a kulturális mázak és konstruált szükségszerűségek mögött.

„Valójában csak arra vagyunk hajlamosak, ami már kezdettől fogva maga felé hajlít minket, és pedig lényegünket illetően,

---

az okoseszközök legalább félkarnyi távolságra mutatják tőlünk saját elidegenítetttségünket – azaz saját magát, a konstruált *mi*-t

---

azáltal, hogy vonzódik hozzá. E vonzalom által lényegünket veszi igénybe. A vonzalom biztató szólítás (Zuspruch). A biztató szólítás a lényegünkre szólít fel, lényegünkbe hív elő, és így módon tart meg benne.” (Heidegger, 1992, 7. o.) Ezek a sorok nemcsak az „elvesztett” *mi*-ről szólnak, hanem arról is, hogy nem veszítettük el: most is megvan és mindig is megvolt. A *mi* az, ami vonz bennünket azzal, hogy ő *valóban* mi vagyunk, folyamatosan jelen van, és mint a szövegese-képes-hangos formatömeg minden darabjában megnyilvánuló jelenlét, leleplezője a bennünk működő hamis tudatnak, amely létrehozza a formatömeget. A jelenlét elemző figyelemmel, gondolkodással nem ragadható meg. Heidegger szerint: „Azért nem gondolkodunk, mert az elgondolandó elfordul az embertől, és semmiképp sem azért, mert az ember nem megfelelően fordul *oda* hozzá. Az elgondolandó fordul el az embertől. Megvonja magát tőle, azáltal, hogy visszatartja magát. A visszatartott azonban mindig már élénktartott. Ami a visszatartás módján vonja meg magát, az nem tűnik el.” (Uo., 10. o.)

Ez a vonzás sok millió különböző formán sejlik át ugyan – irodalmi műveken, popzenén, képeken, vicceken, családi események ritka, „értelmezhetetlen” pillanatain, „autisták” gesztusain –, de az analízisek, illesztések végtelen sorozata eltereli figyelmünket magáról a vonzásról,

és rátereli azt a kiemezett formákra – a tartalmakra, a képzetekre, az absztrakciókra. Nem beszélve az analízist *egy pillanat alatt* letudó háritásokról, legyintésekről – az „azt már mégse lehet, hogy...” kezdetű mondatokban manifesztálódó tudásról. A hamis tudat legerősebb fegyvere *kultúrájának*

analitikus jellege, amely kifinomult elemző módszerekkel (és legyintésekkel) képes magába integrálni és így semlegesíteni a különben rá veszélyes egészséges élményeket sejtető formákat, másként mutatva föl őket, mint amik, mintegy „kikapcsolva” egészséges vonzóerejüket. Kulturális struktúrák és folyamatok illusztrációjaként, kötelező olvasmányként, vagy épp egzotikumként, kikapcsolódásként, gyorsan változó érdekességekként fölmutatva minden élő szervezet és minden filozófia, művészet, kivonulás veszélytelen a kultúraörökítés imperatívuszára. Az információs társadalom globális humánerőforrás-menedzselő mechanizmusa ennek a vonzerő-kikapcsolásnak és -behelyettesítésnek csúcspontjárata: az egész életen át tartó tanulás nem mást jelent így, mint egymást váltó érdekes analízisek végtelen sorát, egyéni utazásokat, ahol *nincs* egészséges sejtetem, csupán az azonosulások sikerétől való örök függés.¹⁶

A művészet, az erdei élővilág vagy a sport átélésének lehetősége nem a formákkal való azonosulásban van. A digitálisan

¹⁶ Akit függővé teszek, annak megszüntetem a hatalmát. A középkori mondás szerint az ördögöt is úgy győzhetjük le, ha szorosan magunkhoz öleljük (és így mintegy báb válik belőle), de hogy félelmünkben egymással is ezt tesszük, az annyira fájdalmas, akár a József Attila-i halom hasított fa. Három dal jut eszembe a közelmúltból. Az egyik a Rammstein Ich Tu dir Weh c. dala és videója (<https://www.youtube.com/watch?v=r52A0LakmzM>), a másik a Schim c. dal és videó a Tool-tól (<https://www.youtube.com/watch?v=ATsrCNJhic4>), a harmadik José González How Low c. dala. Az első szövegében a függővé tételt demonstrálva kimondja magát a bántalmazó hamis tudat. A második a valódi *mi* helyében élősködő képzeteszerű *mi* okozta fájdalmat jéghidegen pontos költészetbe oltja. A harmadik a kultúrát egymás megszállásaként aposztrofáló, sötét békedal (<https://www.youtube.com/watch?v=AwWkvE4gbqw>).

elidegenedett hamis tudat-tükörképek átélésének lehetősége sem a színpompás és izgató látvánnyal való azonosulásban rejlik. Az *Aranysárkányt* olvasva nem azonosulok a formával – nem gondolom magam sem Novák tanár úrnak, sem Vilinek –, hanem átélem, ami átsejlik ezen a formán, a nem-azonosulásom engedi megérteni a szenvedést, a formákkal, a történettel azonosult tudatállapotban lévő ember szenvedését, engedem magamban megszületni fájdalmát, örömét, haragját. Tanulok szeretni a forma mögött, tanulok valóban *kapcsolódni egymáshoz*. Ha a digitális hálózatokban megtanulnánk nem azonosulni a tartalommal, a formával, az önképpel, sem vonakodva, sem simulva – akkor ugyanígy megtanulhatnánk szeretettel kapcsolódni egymáshoz a formákon átsejlt térben. Az a gyanúm, hogy ezek után semmiféle *harcot* nem kéne vívni a kultúra vagy az iskola megőrzéséért, az ugyanis az átélés szabad terében összekapcsolódott egyének *szemlélő szeme* előtt végre tényleg mindenkié lenne – mivel senki sem azonosul vele.

Amit elveszítettnek hittünk, valódi *néző* önmagunk, valójában megvan és mindig is megvolt.¹⁷ Dönteni tudunk mellette, és dönteni senki más nem tud. Soha ennél jobb alkalom a *kell* hipnózisának leleplezésére. Ez csak akkor történik meg, ha elutasítás vagy azonosulás helyett odafigyelünk arra, hogy a *kell* csak egy „hang a fejben”, és komolyan vesszük valódi magunkat: azt, aki *ezt képes megfigyelni*. Ez az a *mi*, aki ké-

pes meghozni a szeretet döntését ahelyett, hogy *analizálni* kezdené azt, aki előtte áll.

DIGITÁLIS ESZKÖZÖK: AZ ELSŐ MEGSZÁLLÁS ÉS A KETTŐS SZOCIALIZÁCIÓ

Pár évtizeddel ezelőtt a felgyorsult és önjáróvá lett technikai fejlődés óvatlanul (az ember kultúra nélküli, hipnotizálatlan lét-

nincs egészes sejtetem, csupán az azonosulások sikerétől való örök függés

módjának, a valódi *mi*-nek vonzásával nem számolva) kitermelte a *virtuális világok* lehetőségét, amely hosszú évezredek után képes volt a tömegek számára újra olyan

térbe vinni az észlelést, amely nagyon erősen emlékeztetett a holisztikus ott-tartózkodásra. Terjedni kezdett hát egy olyan közösségi és egyéni tevékenység, amit a gyerekek úgy élhettek meg, mint *felöltt irányítás nélküli tartózkodás a mostban*. Mondhatjuk úgy is, hogy az egészes vonzódás az analitikus-technokrata eszközök képernyőjén keresztül lényegében „meghekkelte” a platóni barlangot, és elkezdett képeket mutatni a barlangon kívüli világról.

Ez volt a figyelemzavaros, álmatag, lusta és passzív-agresszív gyerekek kora. „Már megint ott vagy a számítógép előtt, fiam? Velünk már nem is beszélsz?”¹⁸ Megkezdődött hát a gyerekek és az új technológia (pontosabban inkább az általa megnyitott terek) *üldözése*. Mindennek oka

¹⁷ Ez a sérthetetlen Ortlik Géza-i *ingyenmozi-néző* is Az Iskola a határon c. regényben, de ő az is, aki a spirituális tanító Eckhart Tollénál „*nézi ezt*” az Új Föld c. kötetben. Ugyanez Petőfi felhőbámulója az 1847-es Felhők c. versben, ez maga a filozófiatörténetben bolyongó *szubjektum*, és Jézus *szelídei*, akik majd öröklik a földet.

¹⁸ Az, hogy az efféle indulatokat milyen önkritikátlanul képesek felnött emberek ma is jogosnak és produktívnak tartani, példa lehet a széles körben körülrajongott *Pass the Salt* c. „társadalmi célú” videó (https://www.youtube.com/watch?v=6_xTxP1hD4). Azért a 12 milliós nézettségénél tartó klip kommentjei közt jó pár található, amelyek, ha udvariasan is, de szóvá teszi a történet ostoba pökhendiségét.

sokkal kevésbé rejtélyes, mint hinnénk: gondoljunk az idősebb generációk egykori (főként a közhelyekben és a közbeszédben

jelentkező) obligát rémületére, amikor a gyermek valami olyasmit kezd átélni, amit ők nem *értene*k (azaz nem tudnak elemezni). Itt az ős-rémület emlékének fölerősítésével operál a hamis tudatunk – a „mi” *helyretolásának, illesztésének*

rémületét erőteljesen megismétli – a felnőttek pedig rémülten elkezdi az analízis tárgyává formálni a gyerekeket és sajátos életformáikat. Mindezt azért, mert a gyerekek egyre kevésbé hajlandók olyan tudatállapotba kerülni, ami a felnőtteknek megfelel. A gyerekek pedig, minthogy sok választásuk nincs, az üldözők elől elkezdenek *elbújni* a virtuális valóságokba – a nyugodt ott-tartózkodás helyett.

Ez természetesen öncsaláshoz, a hamis tudat hatalmának fennmaradásához és megújulásához vezetett. A gyerekek *szocializációja* ugyanis e helyzetben kettős. Egyfelől az egészséges élmények keresése közben, másfelől ennek üldöztetésében zajlik. Megélnék a *most*ot, de nem tehetik, mert az ott-tartózkodást csakis *elrejtőzési kísérletnek* foghatják föl. Így

a *most*ot megélni nem lehet, csupán egy háraitott jövőt.¹⁹ Ez egy ál-most, ami nem átélés, csak annak vágya, egy olyan „most”, amit a jövő és a múlt idegesítő képzetek töltenek be, s könnyedén megfertőzhető más képzetekkel is. Ha kénytelen vagyok *elbújni* oda, ahol egyébként szívesen len-

a gyerekek pedig, minthogy sok választásuk nincs, az üldözők elől elkezdenek elbújni a virtuális valóságokba – a nyugodt ott-tartózkodás helyett

az iskola tehát nem akarja elengedni, illetve vissza akarja szerezni a gyereket

nék *önmagam*, akkor ott-tartózkodásom: reakció – sosem lesz egy valódi, hamis tudat-mentes, nyugodt pillanatom. Így pedig

már rám sütheti a betegítő maga, hogy lám, ott-tartózkodásom betegít.

A leírtakat nevezem kettős szocializációnak, és ezt nevezem az átélés tereit érintő első – ráadásul a gyereken mint médiumon keresztül történő – megszállásnak.

A MÁSODIK MEGSZÁLLÁS

A második megszállást már a pedagógiai gyakorlat maga végzi, és napjainkban zajlik.

A gyerek az utóbbi időkig viszonylag kényelmesen lehetett a nevelés *tárgya*, az információs társadalomban azonban megbecsült termelő-fogyasztó lett, és így sokkal magasabb pozícióba került. Félő tehát,

hogy az iskola számára formálható tárgyként elvész. Formálni csak képzeteket – gondolatokat, önképet, érzelmeket – lehet, máshoz a hamis tudat nem fér hozzá. Az

iskola tehát nem akarja elengedni, illetve vissza akarja szerezni a gyereket, ehhez viszont a gyerek okoseszközökbe és hálózatokba kiszervezett *hamis tudata* feletti kontrollt kell visszaszereznie, miközben a kiszervezett hamis tudattal való azonosult állapotukat – ebben partnerként – min-

¹⁹ Jól érzékelteti a különbséget annak az *érzésnek* a felidézése, amit mindenki ismer: „*Most kéne megcsinálnom a dolgomat, úgyhogy előtte iszom egy kávét és ledőlök egy kicsit.*” Ez a halogatás, a frusztrált, önmagától megfosztott *most*. De ez a megfosztottság benne van abban a sóhajban is, ahogyan tanárok, szülők, diákok, munkások, bróker-milliói fognak neki a munkának nap mint nap, újra és újra.

den erővel fenn kell tartani. „Ilyenek a mai gyerekek, ezt és ezt várja el tőlük a társadalom, ezt és ezt szeretik, fogadjuk el mindezt, tereljük mederbe a jelenségeket és segítsük őket.” A szándék jó, az elv előremutató, de nem született döntés arról, hogy keresztülnézzünk a hamis tudaton (az enyémen és a tiéden). A gyermek továbbra is egyetlen hamis tudatával.

A második megszállásban a pedagógiai hagyomány a gyerekek megtartása vagy visszaszerzése érdekében önmagával tölti fel a virtuális világot, önmagát mintegy „lefordítja” online-ra. Igyekszik megjeleníteni a digitális felületeken, csatornáknban örökölt tudatformáit, gondolatformáit, válogatott tartalmait és válogató értékeléseit, tudattalan morális kinyilatkoztatásait – ezzel párhuzamosan pedig gondosan követi a hamis tudat által épített, elfogadást és nyitottságot imitáló „új világ” szabályait, mintázatait. Nemcsak akkor helyezi tehát a rendszert a gyerek elé, amikor a digitális táblán ugyanúgy merev képzeteket és értéktulajdonításokat jelző szavakat vagy ikonokat kötögetnek össze a gyerekek, mint a füzetben egykor, a számítógépes alkalmazásokban feladatlapok futnak, a multimédia-tartalom valaminek a veszélyeire vagy kívánatosságára nevelget, a tanár pedig a képernyő előtt forgolódo gyerekekkel ugyanazon a kioktató-színházi hangon beszél, mint rég –, hanem sokszor akkor is, amikor a kooperatív és kollaboratív, akadálytalanul digitalizált projektpedagógiát műveli.

Csapatahelyzetéért nem ő a felelős. A pedagógia, ha nem diszfunkcionális, akkor funkcionálisnak kell lennie: vagy a régi paradigma erőltetéséért, vagy az új változásparadigmával való sikeres azonosulásért van itt. A „személyes” utak (és nem

a szabad tér) biztosításáért és a „hasznos, pragmatikus, teljesítmény-alapú értékelő segítség” végett. A tanár többnyire nem adhatja át *önmagát, vagyis a teret magát* a gyerekeknek, ehelyett kénytelen motiválni és jutalmazni – hogy a gyerekek minél nyitottabban fölkinálják tudatukat a várakozó

tartalmaknak. Ha ezt digitális eszközök társaságában, a gyerekekkel közös legitimitású eszközvilágban sikerül véghez vinnie, az diadal.

Óriási a félelem a hamis tudat által épített

kultúra örököseinek lemorzsolódásától. Így azonban a szeretet gyakorlása, ami *nem akarja, hogy a gyerekek váljanak valamivé*, nagyon nehéz kenyérré válik.

A SZERETET LEHETŐSÉGE

A kultúra, és most már az iskola is nagy erővel nyomul be a technikai túlféjlődés által óvatlanul megnyitott egészes átélés sejtelmibe, és igyekszik analitikus módszerével integrálni, képzetté, egzotikum-má, kikapcsolódással vagy veszélyekké transzformálni azt. A web 2.0 és a web 3.0 világa a hamis tudat óriási és sikeres erőfeszítése a valóságba vezető kiskapuk semlegesítésére. Ma már nem hagyományos hamis tudatot nevelünk *idebent*, hanem egy virtuális *odakint*: monitorokon és okoseszközök képernyőjén, személyes, tematikus és globális hálózatokban, teljesítmény-igazolásokban, személyes márkákban, a rendszernek való megfelelés hipnotikus narratíváiban. Korábban ezt a munkát az iskola és a család végezte, s nem tűnik véletlennek, hogy a digitális hálózatokba sikeresen kiszervezett hamis tudat korábban azt látjuk, hogy az iskola és a csa-

lád is bomlófélben van. Maga a kultúra válna meg tőlük, mert nem nagyon van már rájuk szükség.

Az információs társadalomban ezzel párhuzamosan új hamis tudat kezdi gyakorolni a hatalmat: valamiféle *reflektivitás-imitáló egó*, az önmaga leleplezőjeként föllépni képes hamis tudat, amely azt színleli, hogy partnerek, segítők, spirituális lények vagyunk egymás számára (az egó hajlamos az életen át tartó tanulásra), miközben csupán alvajárók lettünk a ránk bocsátott álomban. Ebben az álomban az eddigi fekvés-forgolódás helyett dinamizálódtunk, fölláttunk, már el is mozdulhatunk és böngészhetünk az utak között. Régebben csak egy-két alvót láthatunk magunk körül – ma már mobilisak vagyunk, és mindannyian találkozhatunk egymással. Ez a dinamizmus azt hazudja, hogy ébren vagyunk.

Ha tényleg ébren volnánk, az iskola – ahogy a család is – lehetne éppenséggel *menedék*, mégpedig olyan, amely nyugalomával arra is felkészít, hogy korántsem minden hely menedék. Tenné ezt józanul, anélkül, hogy a felkészítés okául szolgáló nem-menedék jellegű világgal mint világmodelllel azonosulna és a gyereket is erre készítetné. Előbb vagyunk önmagunk, mint bármi más. Ezért a felkészítés szükséges és jó, de mindenképp *második* – mert első a szeretet, mégpedig feltétel nélkül, elvárás nélkül, átalakítás és mintákkal való azonosítás nélkül. A *cselekvő* szeretet nem

tesz mást, csak cselekszi azt, ami ő. A másikat nem altatja el, saját magára ébreszti, ha kell, de ha nem kell, akkor csak együtt van vele.

Talán lehet motiválni is. Ezt jelentené a szabad térrel való bátorítás. Például lehetnénk *nyíltak*: kimondhatnánk, hogy motiválunk – és nem úgy tennénk, hogy „észre se vegyék”, mint ahogy az gyakran pozitív példaként hangzik el pedagógiai diskurzusokban. Ez együtt járna azzal, hogy nem húzzuk magunkkal a másikat, azt sugallva, hogy „legyünk *mi*”, hanem egyszerűen mi vagyunk, partnerként átéljük, hogy *mi* vagyunk. Együtt gondolkodunk, együtt tanulunk, szerep nélkül, a nem-egyformaság és az egyenlőség evidenciájában. Két ember között bizalomra van szükség. „Nem motivállak a hátad mögött. Vagy nyíltan teszem, vagy nem teszem. Nem akarok hozzád férni. Vagy beengedsz, vagy nem. Nem akarom, hogy odaadd magad nekem, én adom oda magam neked.”

Ennek teljesen reális esélye volna a hétköznapiakban.²⁰ Jó volna, ha az élet használhatná a kultúrát, és nem a kultúra az életet. Ne a holisztikus átélést elemezzük, hanem az analitikus örökséget idegenítsük el magunktól – hogy jobban lássuk. Ne a holisztikus átélést akarjuk integrálni, asszimilálni analitikus kulturális hagyományainkba, hanem utóbbit lássuk vélt veszteségeink történelmi tükrének, illetve olyan technikai módszerek gyűjteményének, amely épp

csupán alvajárók lettünk a ránk bocsátott álomban

ha tényleg ébren volnánk, az iskola – ahogy a család is – lehetne éppenséggel menedék

²⁰ Nincsenek hétköznapiak. A hétköznapi fogalma az analitikus kultúra lelombozó találmánya, egy olyan képzet, amely nem engedi meg, hogy *ott és akkor* jól érezzem magam, ehelyett szomorú tőrésre int, és arra, hogy ki kell érdemelnem a nyugalmat. Nincsenek hétköznapiak, csak olyan állapotok, amelyekben nem engedjük, hogy a formákon átsejlődjék az élet.

arra való, hogy abból az ő formái közt való eligazodás megtanulásához válogassunk módszereket. Mert „az biztos, hogy azok az emberek maradtak életben, akik félreáll[t]ak, amikor úgy tűnt, hogy balta repül feléjük. Az is biztos, hogy azok az űrsiklók értek vissza a földre jó szögben, amelyek Kepler törvényeit igaznak tekintették. Ezért érdemes az életünket olyan szabályok alapján rendezni, amik igaznak tűnnek. Érdemes olyan modellekben gondolkodni, amik jobbra igazak. De nem szabad összekeverni ezeket az igazsággal.” (Hanczár és Blum, 2012, 49. o.)

A holisztikus világmodell egyszerűen visszaadja az életet önmagának – miközben barátságosan szemléli és tanulja az analízist. Teljes egészében megtartja a kultúrát – és teljes egészében leválik róla. Nem kapaszkodik belé – megtartja. A digitális korszakváltás az analitikus kultúra mint azonosulásra hipnotizáló képzet, mint totális világmodell válsága – és nem a mi válságunk. Soha jobb alkalom nem kínálkozott arra, hogy a pedagógusok kitegyék a pontot az analitikus-kulturális felsőbbrendűség történetének végére. Ennek jegyében a teljes ránk hagyományozott kultúra magunktól elszakítható, és így újra megszerethető volna. Ez nem harc és nem elutasítás, hanem józan döntés lenne.

A fentiek elfogadása megteremtené a valódi partnerséget. Az analitikus világmodell nem agresszorként, hanem képzetként tűnne fel. Gyerek, felnőtt is meg tudna nyugodni. Ez pedig elég ahhoz, hogy kíváncsiak legyünk egymásra, és mindannyian tanulni és csakis tanulni akarjunk a másiktól. Legyünk együtt az egészes térben, tudatában a válogatható utaknak, és tudatában a térnek is, ami tartalmazza ezeket. Legyünk egymással őszinték akkor is, ha épp régi reflexeink szerint „bántalmaztuk” egymást. Akkor is, ha ennek felismerése fáj. Tudniillik ez utóbbi fájdalom egyáltalán nem rosszdolog, és el is múlik.

Szenvedéstörténetünk iszonyúsága

kifejezhetetlen. Hamis tudatunk azonban, az „örök emberi jellem”,²¹ a fentiek miatt mára tisztán leválaszthatóan mutatkozik rólunk. Az újmédia-univerzumban, a totális személyiség-kiszerveződésben az lepleződik le, akinek hisszük magunkat, a technológia

tükört tart annak, hogy kik nem vagyunk, mi pedig eldönthetjük, hogy a riadtan igyekvő azonosulás örökségét hurcoljuk-e tovább. Az örök emberi jellem ugyan örök, de csak jellem – a róla való leválás a szertett döntése.

jó volna, ha az élet használhatná a kultúrát, és nem a kultúra az életet

a technológia tükört tart annak, hogy kik nem vagyunk, mi pedig eldönthetjük, hogy a riadtan igyekvő azonosulás örökségét hurcoljuk-e tovább

²¹ „Azért tudunk ilyen felszínes oktatásinformatikát művelni, mert van két nagyon komoly segítőnk. Az egyik a duális szemléletmód: a társadalmi környezet még mindig azt gondolja, hogy az online és offline világ különbségét erőltetni kell, hogy az online és offline világ különböző, hogy ott biztosan mások vagyunk... Mostanában én gyakran szoktam mondani, hogy az emberi jellem örök; nem vagyunk mások online és offline környezetben sem.” (Ollé, 2015, 37:46 – 38:25 perc.)

IRODALOM

- Bacsák Gábor (2003): Mit jelent valójában „tanulni megtanítani”? *Új Pedagógiai Szemle*, 53. 9. sz. 92-102.
Letöltés: <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00074/2003-09-mu-Bacsak-Mit.html> (2015. 07. 27.)
- Baudrillard, J. (2003. 06. 19.): Baudrillard décode „Matrix”. *Le Nouvel Observateur*. Letöltés: <http://web.archive.org/web/20050126054046/http://www.nouvelobs.com/dossiers/p2015/a201937.html> (2015. 07. 27.)
- Eliot, T. S. (2003): *A kultúra meghatározása*. Szent István Társulat, Budapest.
- Feldmár András (2011): *Szabadíts meg a gonosztól!* Jaffa Kiadó, Budapest.
- Fromm, E. (1994): *Birtokolni vagy létezni?* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Grant, G. (1998): Memetikus lexikon. 3.2-es verzió. *Az Irodalom Visszavág*, 4. sz. 70-74. Letöltés: <http://www.szabadgondolkodo.hu/ismeretterjesztes/evolucio/memetika/memetikus-lexikon.php> (2015. 07. 12.)
- Hanczár Gergely és Blum Szilárd (2010): *Tudomány-ezotéria-áltudomány tengely*. Underground Kiadó, Budapest.
- Heidegger, M. (1992): *Mit jelent gondolkodni?* In: Bacsó Béla (szerk.): *Szöveg és interpretáció*. Cserépfalvi Kiadó, Budapest. 7-15.
- Laing, R. D. (2007): *Az élmény politikája. Az édenkert madara*. Kairosz Kiadó, Budapest.
- Lorenz, K. (1996): *Ember voltunk hanyatlása*. Cartafile Kiadó, Budapest.
- Moscovici, S. (2002): *Társadalom-lélektan – Válogatott tanulmányok*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Oelkers, J. (1998): *Nevelés-etika. Problémák, paradoxonok és perspektívák*. Vince Kiadó, Budapest.
- Ollé János (2015. 05. 16.): Trendek az oktatás-informatikában. *VII. Oktatás-Informatikai Konferencia*, Budapest. (videó). Letöltés: <https://www.youtube.com/watch?v=jPdG5vU9nVk> (2015. 07. 12.)
- Szekszárdi Júlia (2012, szerk.): *digitális_de_generacio 2.0*. Underground Kiadó, Budapest.
- Varga Richárd (2012): Alkosd meg önmagad! In: Szekszárdi Júlia (szerk.) *digitális_de_generacio 2.0*. Underground Kiadó, Budapest. 265-269.
- Vietorisz Tamás és Z. Karvalics László (2007): „Milliónyi kis tudaskazán” – Az oktatás átalakítása és a fenntartható világba való átmenet. *Eszmélet*, 3. sz. Letöltés: http://eszmelet.hu/vietorisz_tamas-millionyi-kis-tudaskazan-az-oktatas-atalak/ (2015. 12. 11.)
- Watzlawick, P., Weakland, J. H. és Fisch, R. (1990): *Változás. A problémák keletkezésének és megoldásának elvei*. Gondolat, Budapest.
- Z. Karvalics László (2012): „Digitális beavatottak” egy hiperkonnectív világban. In: Szekszárdi Júlia (szerk.) *digitális_de_generacio 2.0*. Underground Kiadó, Budapest. 62-77.

„TUDÁS – HATALOM” – SAJTÓFOTÓ A HATVANAS ÉVEKBŐL

Mégis megkezdődött a tanítás Cserépváralján. (Borsod megye)

Siroki Júlia III. osztályos tanulót Horváth Vilmos tanító felelteti. Egy héttel ezelőtt panaszos levél tartalmát közölte a Népszabadság. A levélben a cserépváraljai szülők azt panaszolták, hogy nem kezdődhet náluk meg a tanítás, mert 138 gyermekhez csak egy pedagógus van az iskolában. A fotóriporter azonban már arról számol be, hogy mégis megkezdődött az oktatás a négy tantermes, részben osztott négycsoportos cserépváraljai általános iskolában. A sajtóban közölt hír nyomán a Budapesti Felsőfokú Tanítóképző négy III. éves hallgatója, a KISZ-szervezet négy tagja, Haraszti Katalin, Horváth Vilmos, Földi János és Vágó Endre önként jelentkeztek, hogy féléves gyakorlóidejüket a kis borsodi faluban töltsék, annak ellenére, hogy gyakorlati idejükre már budapesti beosztást kaptak. (MTI Fotó, Vigovszki Ferenc felv.)